

Харченко Надія Анатоліївна
кандидат психологічних наук
викладач кафедри психології Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини
kharchenkon.a@ukr.net

Парфенюк Альона Вікторівна
магістрантка факультету соціальної та
психологічної освіти Уманського державного
педагогічного університету імені Павла Тичини

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ Я МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Актуальність проблеми. Соціальні перетворення, що відбуваються на сучасному етапі в нашій державі, зумовлюють необхідність глибокого осмислення вимог суспільства до особистості та поведінки, рівня інтелекту і професійного потенціалу практичного психолога. Ці вимоги переакцентують змістовий контент, професійно-предметний та технологічний простір знань і умінь, які необхідні сучасному психологу, значно підвищують вимоги до його етичних та моральних якостей. Проблема підготовки практичних психологів набула сьогодні особливого значення у зв'язку із великим соціальним замовленням на цю спеціальність та різними формами їхньої підготовки. Питання про зміст образу Я психолога у свідомості студентів-психологів є важливим аспектом моніторингу процесу та результату професійної освіти і професійного становлення, підставою для прогнозу професійної поведінки і якості професійної діяльності. У психологічній діяльності більше, ніж в будь-якій іншій, успіх професійної діяльності та ефективність виконання трудових обов'язків залежить від сформованості професійної самосвідомості, образу Я фахівця, усвідомлення себе як професіонала, наявності та ступеня розвитку у психолога професійно значущих якостей його особистості. Особливості професійної Я-концепції досліджувалися у представників різних професій –вчителів, юристів,

державних службовців, психологів тощо, водночас за межами уваги дослідників досі залишається системний аналіз психологічних умов формування професійної Я-концепції майбутніх рятівників упродовж їхнього навчання у ВНЗ.

Наявна система підготовки практичних психологів зорієнтована, головним чином, на оволодіння студентами певною системою теоретичних знань, засвоєння зовнішніх вимог, спеціальних умінь та технік. Однак специфіка професії, її спрямованість передусім на надання психологічної допомоги іншим передбачають те, що основним інструментом роботи психолога, крім тестів, спеціальних методик та іншого, має виступати його власна особистість, самооцінка, цінності, образ себе та навколишнього.

Закономірності розвитку професійної самосвідомості вивчала низка дослідників (В.Н.Козієв, Ю.Н.Кулюткін, Г.І.Метельський та ін.) і в тому числі самосвідомості та образу Я психолога (І.П.Андрійчук, Н.С. Глуханюк, Є.О.Клімов, К.О.Міхно, Д.Д.Отич, Т.Б.Хомуленко та ін.). Для розуміння психологічних характеристик розвитку образу фахівців соціономучних професій велике значення мають праці О.О.Бодальова, Л.С.Виготського, Ф.Н.Гоноболіна, Ю.М.Кулюткіна, А.К.Маркової, В.О.Моляко, Г.В.Ложкіна, В.А.Семиченко, В.О.Сластьоніна, Г.С.Сухобської, Н.М.Тарасевич, А.І.Щербакова, Т.С.Яценко та інших. Водночас необхідність вивчення усвідомлення студентом самого себе і ставлення до себе є важливою передумою становлення зокрема й професійної ідентичності майбутнього психолога. Категорія “Я-образ” (образ “Я”) розглядається науковцями з позицій: 1) когнітивного компоненту, що характеризує пізнавальні процеси особистості (М.Й.Боришевський, Л.В.Долинська, П.Р.Чамата та ін.); 2) когнітивної складової фізичного “Я” людини (Є.Т.Соколова, Р.Екман, М.Мaltz та ін.); 3) комплексного відображення системи особистісних ставлень (А.Г.Асмолов, І.Д.Бех, О.В.Скрипченко та ін.); 4) розуміння людини як душевно-духовної істоти (В.О.Татенко та ін.); 5) метапсихологічної категорії процесів самосвідомості (А.В.Петровський, М.Г.Ярошевський та ін.).

Серед досліджень психологічних особливостей образу Я саме майбутніх психологів виділяють: особистісне і професійне самовизначення психолога-практика; образ психотерапевта в повсякденній свідомості і само-сприйнятті; образ Я майбутнього психолога. Під професійним образом Я маємо на увазі систему установок особистості на себе у їх проекції на професійну діяльність (Є.О.Клімов, В.І.Осьодло). Професійний образ Я – динамічна система уявлень професіонала про себе як про суб'єкта професійної діяльності. Він є складним особистісним утворенням, що формується під впливом професійного середовища і активної участі суб'єкта в професійній діяльності.

Розкриваючи особливості взаємовпливу уявлень про себе та активності суб'єкта, В.Ф.Сафін виділяє такі основні функції образу Я: самосхвалення, самоствердження, самооцінку, саморегуляцію, самоспонування. Таку багатофункціональність образу Я автор розглядає як умову диференціації особою своїх інтенцій, потенцій, поведінь; нормативних вимог, що ставляться до нього або засвоєних ним. Кожне з цих утворень, взаємодіючи з іншими, постає як спонука і регулятор поведінки людини, як контроль самосвідомості []. Схожої думки дотримується Т.М.Титаренко, яка вважає, що образ Я не є ізольованою, автономною сутністю, він постійно взаємодіє з соціальним світом. Ставлення до себе, думки про себе, розуміння себе знаходиться в динаміці відповідно до оцінок і думок, що виникають під час спілкування, спільної діяльності. Цей образ, як поєднання когнітивного, афективного та поведінкового компонентів, з'являється при віділенні себе з навколишньої дійсності та порівнянні з різними не-Я [].

За позицією К.Роджерса, “Я-концепція” є ядром особистості, в якому сконцентрована здорова і конструктивна “тенденція до самоактуалізації” як головна рушійна сила життя. Особистісне зростання – це прагнення перебудувати чи змінити власне “Я” і своє ставлення до життя, зробити його зрілим. На думку вченого, зростання особистості визначають зміни, які актуалізують здібності людини відчувати себе і бути відкритою тому, що

відбувається усередені неї, розуміти і приймати себе такою, якою вона є. По-іншому, що в динамічному процесі розвитку людини особистісне зростання пов'язане зі зміною способів сприйняття власного внутрішнього світу [].

Висновки. Отже, генеза образу Я як складний та багатовимірний процес тісно пов'язаний з психічним відображенням як шляхом пізнання людиною самої себе, своєї діяльності і поведінки, так і шляхом пізнання соціального життя і соціальних відносин, пізнання інших. Водночас, аналіз вітчизняних та зарубіжних психологічних досліджень дозволяє зробити висновок, що проблема образу Я входить у більш широкий контекст психологічної проблеми Я в цілому. В поняття „образ Я” дослідники вкладають різний зміст і по-різному його трактують: суб'єктивне Я; результат взаємодії Я і не-Я; структурний компонент самосвідомості; розмаїтість ролей; настановна система; узагальнене уявлення; сторона цінності; афективно-когнітивне уявлення. Розмаїття ідей і теоретичних підходів до цієї проблеми вказує на невизначеність і суперечливість поглядів. Тому закономірно розглядаються різні аспекти образу Я у розвитку особистості. Однак, можна виділити важливі позитивні моменти, що допомагають зрозуміти роль образу Я у розвитку особистості: співвіднесення його з самооцінками, із ціннісними орієнтаціями особистості, з окремими уявленнями, з особистісним спілкуванням, з конфліктом мотивів. Розвиток образу Я є опосередкованим діяльністю та спілкуванням і залежить від того, які об'єктивні відношення відкриваються перед суб'єктом. Звідси очевидно, що першою умовою розгортання соціальної активності особи може бути її здатність відобразити у своїй самосвідомості у вигляді системи самооцінок результати попередніх діяльностей, оцінок оточення, реальних досягнень, а другою – безпосереднє спричинення активності образом Я.

Література:

Бушай І.М. Теоретичні підходи до проблеми формування “Я-образу” в підлітковому віці / І.М. Бушай // Психологія. Збірник наукових праць. Випуск 1. (НПУ ім.М.П.Драгоманова). — Київ, 1998. — С.147-151

КлимовЕ.А. Пути в профессионализм (Психологический взгляд): Учебное пособие / Е.А.Климов. — М.: Московский психолого-социальный институт: Флинта, 2003. —320 с.

Отич Д.Д. Динаміка змін змісту Я-концепції майбутніх психологів у процесі професійної підготовки / Д.Д. Отич // Педагогіка і психологія. — 2012. — No 4. — С. 75-79